

Mostoha sorsú köemlékek

Hová tűnt a magyar reneszánsz

Hová lett a magyar reneszánsz? Eltűnt, elpusztult, szétszóródott a világban. Ami megmaradt belőle, múzeumok féltett kincse. Ami megmaradt belőle — egybegyűjtve a világban — az ausztriai Schallaburgban látható. Ősztől talán nálunk is bemutatják, hogy igazán fogalmat alkothassunk, milyen volt a kor, amelyben az ember újratemtette önmagát, milyen a kultúra, mely Itália után másodikként honi földön virágzott ki.

Hogy felmérhessük a veszteségünket. Azt is, mely újabb fenyeget, mert — úgy tesszük — kis idő és *ismét elvész* a magyar reneszánsz és középkori építészetünk megannyi töredéke, mert a kevés kivételtől eltekintve, alig-alig törődünk köemlékeink sorsával. Holott a reneszánsz nemcsak díszesen miniatűr kódexek és remekbe formált tárgyak sokasága; a gótika és a román kor se csak oltárképeket, szobrokat, cseréptöredékeket hagyott ránk, hanem kastélyt és klostrot, várat, erődítményt és templomot; mindazt, ami építészeti keretbe foglalta az egészet. És mi ezzel a foglalatlan gondolunk a legkevésbé. A kerettel, ahol éltek, gyűlöltek és szerettek elődeink, amelyet védtek és amelyért, ha kellett — és többnyire kellett — meghaltak.

38 ezer töredék

Vádbeszéd? Nem az, hisz jól tudom, hogy az emberi alkotások közül az időtállóknak szánt épületek vannak a leginkább kitéve az ember pusztító dühének. Tisztában vagyok azzal is, hogy amit nem taroltak le a nagy viharok, megrendítette az ostoba elvakultság, a góg és a félelem, veszni hagyott az érdektelenség. De tudom azt is, hogy múltunk fényes korszakaiból mind többet hoznak felszínre a régészeti ásatások, a műemléki helyreállítását megelőző kutatások, sőt még az épületbontások is. Am kötoredékeink sorsa bizonytalan. Kultúránk, építészettörténetünk e fontos, értékes és nélkülözhetetlen forrásanyaga máig feldolgozatlan, nem megnyugtató az elhelyezés, a kezelése, jó része még leltározva sincs. Így nemcsak a tudományos vizsgálódás számára hozzáférhetetlen, a bemutatás lehetőségének híjával elvész a nagyközönség számára is.

Az elmondottak ellen bárki felhozhatja Siklós, Simontornya, Sopron vagy a nemrég felújított pécsi román kőtár példáját. Hivatkozhat arra, hogy kötoredékeink nagy részét akár kiállítási, akár raktári tárgyként közgyűjteményekben és műemléki helyeken őrzik. Csakhogy a példák megtévesztők és a látszat ellenére, a hivatkozás bizonytalan alapokon nyugszik.

Nem néhány darabról, nem is a kiállítások restaurált, féltett remekeiről van szó, hanem hozzátéve legkevesebb 38 ezer töredékről, melyet 115 helyen őriznek az országban. A nagy számok ne tévesszenek meg senkit: az értékes anyag legnagyobb része hűsz helyen található. Am épp ott, ahol a legtöbb kő van, Esztergomban és Budapesten, Visegrádon és Egerben, Tatán és Pilisszentkereszten, hogy csak néhány lelőhelyet említsek, zsúfoltak és korszerűtlenné a raktárak.

Pusztulásnak kitéve

Építészeti emléanyagunknak csaknem a fele, 20 ezer darab van kitéve a pusztulásnak, mert ömlesztve és a legcsekélyebb műszaki követelmények nélkül tárolják őket, mert nem megfelelőek a polcok és az állványok (ha vannak egyáltalán), mert rossz a világítás és több raktárhelyiség beázik.

Mindez annál szomorúbb és az évek múlásával annál tragikusabb, mivel egy tudományos felmérés szerint az anyag túlnyomó része középkori és reneszánsz. Olyan korok üzenetét hordozzák ezek a kövek, melyekben legnagyobb volt a pusztulás, és melyekről a szép és kevésbé szép, díszesen faragott vagy egyszerű darabok nélkül nem rajzolhatunk arányos és történetileg hiteles képet építészeti kultúránkról.

A felmérést az Országos Műemléki Felügyelőség kezdeményezésére 1975-ben végezte el a Magyar Tudományos Akadémia építészettörténeti és elméleti bizottsága. A helyzet azóta is változatlan.

A közvetlen pusztulás veszélyének van kitéve gazda híján (vajon miért?) a margitszigeti kolostorrom, a zsámbéki templomrom, melyet pedig korát megelőzve Európában is példamutatóként állított helyre Lux Kálmán. Mit is mondhatnók erre? Az említett két példához hozzátehetnénk Nagyvázsont, az esztergomi román kőtárt, vagy az alföldi, gyulafejtői, révfülöpi romokét, melyeket, akár a margitszigeti, senki sem vall a magáénak.

De nemcsak középkori és reneszánsz köemlékeink, gazdátlan romjaink vannak veszélyben, hanem újabb kori, barokk töredékeink is. Ha lehet egyáltalán fokozatokat fölláttítani, ezekre még kevésbé ügyelünk. Pedig az e korból származó építészeti és épületszobrászati emlékek a bontások, szanálások és helyreállítások következtében még inkább pusztulnak, kőtári védelmükre az eddigieknél mindenképp több gondot kellene fordítanunk.

Vagy az lenne az elintézési mód, mint ami a nagytényi kastély kertkapujának és kertépítészetének eredeti, szép darabjaival történt? Hogy más, hasonló sorsra jutott töredékek társaságában félredobva várják, míg betemeti őket az idő? Mondjam az óbudai Szentháromság-emlék, a Flórián téri fogadalmi oltár, a tabáni Aranykéz kapu és több lebontott XVIII. századi alkotás hányattatását? Valóban ily pazarlók, kultúránk iránt ennyire közömbösek volnánk?

Periférián

Ha az elmúlt évtizedek műemlék-helyreállításait vizsgáljuk, úgy érzem *igazságtalan a sommás ítékezés*. Kötoredékeink tudományos elemzése, összeállítása olyan kiemelkedő értékeket hozott létre, mint a visegrádi díszkutat, a siklói vár zárt erkélye vagy reneszánsz építészetünk gyöngyszeme, a simontornyai vár. Csak sejteni lehet, milyen volt a szellemi központ, melynek sugárzó hatására az urbinóihoz hasonló várat emeltek a Sió partján. Am Mátyás nyéki kastélyának köveihez az idő szerint nem lehet hozzáférni.

Igaz, hogy a közömbösség vádjával olyan példamutató kezdeményezéseket állíthatunk szembe, mint a szegedi, a tihanyi, a pécsi kőtár, Árpád-kori köemlékeink székesfehérvári bemutatója és reneszánsz faragványaink kiállítása a Nemzeti Galériában. Mégis az említett és a fel nem sorolt példák, az elismerésre méltó eredmények ellenére *kötoredékeink helyzete országos mértékben aggasztó*. Az áldatlan helyzet egyik fő okozója ugyanis az, hogy igazán egyik szakterület se tekinti a magáénak, régész a műemlékesre mutat és viszont.

Megnehezíti a megnyugtató rendezést, hogy töredékeink feltárására, kezelésére, feldolgozására és védelmére nincs egységes gyakorlat, helyenként még a *jogszabályok is ellentmondóak*. Elég csupán arra utalni, hogy a múzeumi törvény végrehajtási utasítása a műemlékvédelem hatáskörébe utalja a kötoredékekkel kapcsolatos döntést, ugyanakkor a műemléki jogszabályok nem szólnak arról, miként kell eljárni velük kapcsolatban. Ehhez már csak adalék, hogy a tizennygyféle múzeumi leltári utasítás közül egy sem foglalkozik az építészeti töredékekkel.

Így aztán nincs mit csodálkoznunk azon, hogy esetenként más-más dönt a kőanyag sorsáról, és azon se, hogy e fontos emlékek a műemlékvédelem és a régészet perifériájára kerültek.

Híányzó láncszem

A veszély más oldalról is fenyeget. Lassan általánossá lesz az a gyakorlat, amely kiválasztja és a nagy egészről elkülönítve kezeli a reprezentatív, egyedileg jelentős darabo-

kat. Csakhogy ez az eljárás történetileg hamis következtetésekhez vezet, mert nem veszi, nem is veheti figyelembe a töredékek szerkezeti összefüggéseit, és nem hagy lehetőséget a tudományos elemzéseken alapuló rekonstrukcióknak. Nyilvánvaló, mindennek építészeti kultúránk látja kárát.

— Csakugyan, ilyen vigasztalan építészeti töredékeink helyzete? — kérdezem Nagy Emesét, a Budapesti Történeti Múzeum középkori osztálya vezetőjét és Horler Miklóst, az Országos Műemléki Felügyelőség tudományos tanácsadóját.

— A kövekkel senki sem foglalkozik szívesen, mert nagyok, súlyosak, nehéz mozgatni és tárolni őket, a kezelésük sok helyet igényel — válaszol az osztályvezető. — Ideális az lenne, hogy ott, ahol ez egyszerűen megoldható, építsék vissza eredeti rendeltetésüknek megfelelően az építészeti tagozatokat. Mindennek alapfeltétele a szakszerű, megelőző vizsgálat, és az, hogy az így helyreállított épületet, épületrészt *kellőképp védeni tudjuk*. Ahol erre nincs mód, akár azért, mert a műemlék elhagyatott, tehát nehezen őrizhető helyen van, akár azért, mert köveit részben széthordták, más megoldást kell találnunk. A gond az, hogy sok olyan kövünk van, amelynek hovatarozását ma még nem tudjuk, s ezért mostohan bánunk velük. Pedig a magyar középkori kutatásnak ezek is értékesek, mert *építészettörténetünk hiányzó láncszemét adják*.

A kérdés csupán az, hogy merre keressük a megoldást, mert a már említett okok mellett köemlékeink sanyarú sorsában az is közrejátszik, hogy kevés a restaurátor és még kevesebb a segédzemélyzet, aki a nehéz darabokat mozgatni tudja. A Budapesti Történeti Múzeum kőanyagá példáiul hűsz pincében van, részben a földön és mindenképp alig hozzáférhetően. A köveket nemcsak restaurálni nem tudják, de rajzolni, fényképezni sem, a rekonstrukciónak az *elemi feltételei* is hiányoznak.

Tanulmányi raktárak

A budai várpalota tervezésénél volt ugyan szó kőraktár létesítéséről, ez azonban nem valósult meg, mert a bástyafalakon belül nem engedélyezték. Egy másik alkalmas területet pedig a Lánchíd melletti alsó szakaszon nem a múzeum kapott meg.

— Ha a költségvetésből törlik ezt a tételt, kivitelezhető-e egyáltalán? Mit mond erről Horler Miklós?

— Ha nincs mód a töredékek származási helyén történő bemutatására, ami elvileg a leghelyesebb lenne és arra sincs, hogy restaurálva a helyszínen kőtárakban tárolják őket, *tanulmányi raktárakat kellene létesítenünk*. Ez, ha úgy tetszik, konzervatív forma, azonban alkalmazkodik a magyar múzeumokra jellemző didaktikus módszerekhez. Szóba jöhetne egy-egy kastélyszárny, gazdasági épület hasznosítása is annál inkább, mert enteriőrök berendezésére alig vállalkozhatunk és az épületek megvannak. Így a költségek is csökkennének valamit és azt hiszem ez igen lényeges. Bár szerintem nem kizárólag az anyagiak dönthetik el köemlékeink sorsát.

Igaz. Ezt a súlyt közösen kell felemlünk, nehogy szégyenkezünk kelljen a történelem és a későbbi korok előtt.

Sárvári Márta

A MAGYAR NEMZET

olvasószolgálatának
(1074 Budapest,
Dot u. 60.)
fogadóórái:

Jogi tanácsadás:
Hétfőn 14—16
Szerdán 14—16
Pénteken 13—14.30

Építkezők tanácsadója:
Minden hó első és utolsó
péntekén 16—17.30

Közérdekű bejelentések:
csütörtökön 15.30—17.30